

اجرای سیاست پرداخت سوبسید (تغییر جبرانی از سوی دولت) در بازار خرده‌فروشی برنج در حمایت از تولیدکننده

علیرضا سرگزی^۱، محمود صبوحی^۲، فتانه نیک بخش نوسر^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه زابل گروه اقتصاد کشاورزی

۲- دانشیار و مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه زابل

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه زابل گروه اقتصاد کشاورزی

a.sargazi66@gmail.com

چکیده

در این مطالعه به بررسی تغییرات مازاد مصرف‌کننده، مازاد تولیدکننده و رفاه کل جامعه در اثر اعمال سیاست پرداخت یارانه برای حمایت از تولیدکننده از جانب دولت پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد که مقادیر مازاد تولیدکننده و مازاد مصرف‌کننده در بازار خرده‌فروشی بعد از اعمال سیاست دولت (پرداخت یارانه) نسبت به قبل از اجرای سیاست، به ترتیب به مقادیر ۱۶ و ۲۰۲ میلیارد تومان کاهش و افزایش یافته است و به موازات افزایش در مازاد مصرف‌کننده، مقدار رفاه کل جامعه نیز از مقدار ۶۰ میلیارد به ۱۵۶ میلیارد ریال افزایش یافته است.

کلمات کلیدی: برنج، بازار خرده‌فروشی، مازاد تولیدکننده، مازاد مصرف‌کننده، رفاه جامعه.

مقدمه

برنج به عنوان کالایی اساسی در ایران پس از نان دومین نیاز استراتژیک سبد مصرفی خانوارهاست بنابراین هرگونه تصمیمی در عرضه یا تقاضای این محصول با واکنش‌های عرضه‌کنندگان روبرو می‌شود. لذا تولید، تأمین و تدارک به موقع این کالا از جایگاه ویژه‌ای در مصرف خانوار برخوردار است که اهمیت به تولید، سازماندهی قیمت، توزیع و تأمین آن مورد توجه خاص دولت قرار گرفته است. ویژگی‌های خاص برنج آن را به یک ماده‌ی غذایی پر مصرف، برای تأمین نیازهای غذایی تبدیلی کرده است که از دسته‌ی کربوهیدرات‌های پیچیده است که نسبت به غذاهای کربوهیدراتی ساده، حاوی ویتامین‌ها، مواد معدنی و فیبر بیشتری است که ۹۰ درصد کالری برنج ناشی از کربوهیدرات آن است و در هرم غذایی جزء گروه «نان و غلات» محسوب می‌شود (حسینی، ۱۳۷۵). مصرف سرانه‌ی این محصول در سال زراعی ۱۳۸۸، ۴۵ کیلوگرم در سال می‌باشد و میزان تولید آن در کشور در سال زراعی ۱۳۸۸، سالانه ۳/۵ میلیون تن شلتوک است که با ضریب ۶۶ درصد تبدیل به ۲/۲ میلیون تن برنج سفید می‌شود. میزان نیاز برنج کشور سالانه حدود ۲ میلیون و ۵۷۳ هزار تن برآورد می‌شود که با توجه به تولید داخلی، حداکثر نیاز به واردات برنج، ۳۵۰ تا ۴۰۰ هزار تن در سال است. در زمینه‌ی تخمین توابع عرضه و تقاضای محصولات و بررسی تأثیر آن بر رفاه جامعه، مطالعات داخلی و خارجی زیادی انجام گرفته است که به برخی از آنها در این مطالعه اشاره می‌شود. دایسلواوگرانس (۱۹۹۰)، ضمن تعقیب تغییرات در فقر، رفاه و مصرف خانوارهای مصر، سه مفهوم تغییر در مازاد مصرف‌کنندگان، تغییر در مازاد تولیدکنندگان و تغییر در مخارج دولتی را ارائه کرده‌اند که توسط آنها با معین بودن توابع عرضه و تقاضای یک محصول می‌توان آثار رفاهی سیاست‌های تولید و

مصرف را بررسی نمود. محمودی (۲۰۰۴)، وضعیت توزیع درآمد و رفاه اجتماعی در ایران و تغییرات آن در طول برنامه‌ی اول توسعه (۷۳-۱۳۶۸) را تحلیل کرد، ایشان نشان می‌دهد که شکل توزیع درآمد در ایران چوله به راست است و بین سطوح درآمد مناطق شهری و روستایی فاصله وجود دارد و درجه‌ی نابرابری مناطق شهری کاهش و در مناطق روستایی افزایش یافته است به گونه‌ای که این افزایش و کاهش همدیگر را در ارائه‌ی تصویری از نابرابری کل خنثی کرده‌اند، همچنین در طول این دوره میزان رفاه اجتماعی در مناطق روستایی کاهش و در مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی است. حداد و احمد (۲۰۰۲)، ضمن تعقیب تغییرات در فقر، رفاه و مصرف خانوارهای مصر، عامل‌های مؤثر بر این تغییرات را نیز در طی دوره‌های ۱۹۹۷-۱۹۹۹ مورد بررسی قرار دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که دو سوم از این افراد فقیر دارای سطح مصرف زیر خط فقر هستند و تقریباً نیمی از آنها در هر دوره زیر خط فقر قرار داشتند که عامل‌های مؤثر بر فقر نیز شامل سطح سواد، شمار اعضای خانوار، ارزش دارایی، شمار فرزندان و شغل سرپرست خانوار ارزیابی گردید.

هدف از انجام این مطالعه تخمین توابع عرضه و تقاضای برنج ایران در قالب سیستم معادلات همزمان در بازار خرده‌فروشی می‌باشد که در ادامه به بررسی تغییرات مازاد مصرف‌کننده و مازاد تولیدکننده، قبل و بعد از اجرای سیاست پرداخت سوبسید در بازار خرده‌فروشی پرداخته می‌شود و در نهایت مقادیر رفاه کل جامعه محاسبه و مورد بررسی قرار گرفته است.

مواد و روش‌ها

در این مطالعه برای برآورد توابع عرضه و تقاضای برنج، مدل زیر در نظر گرفته شده‌اند که برگرفته از تحقیق یئونگ سو جئونگ (۲۰۰۳)، می‌باشد.
عرضه و تقاضای بازار خرده‌فروشی برنج:

$$Q_{d,t}^R = Q_{d,t}^R(Q_{d,t}^R-1, P_t^R, P_t^C, P_t^{ch}, Y_t, P^{WH}) \quad (1)$$

$$Q_{s,t}^R = Q_{s,t}^R(Q_{s,t}^R-1, P_t^R, P_t^C, P_t) \quad (2)$$

$$Q_{d,t}^R = Q_{s,t}^R + S_t \quad (3)$$

در این معادلات متغیرهای معرفی شده عبارتند از: $Q_{d,t}^R$ (مقدار تقاضای برنج در بازار خرده‌فروشی در زمان t)، $Q_{d,t}^R-1$ (مقدار تقاضای برنج در بازار خرده‌فروشی در زمان $t-1$)، P_t^R (قیمت خرده‌فروشی برنج در زمان t)، P_t^C (قیمت خرده‌فروشی برنج در زمان t)، P_t^{ch} (قیمت خرده‌فروشی برنج در زمان t)، Y_t (متوسط درآمد سرانه‌ی خانوار)، P^{WH} (قیمت خرده‌فروشی برنج)، $Q_{s,t}^R$ (مقدار عرضه‌ی برنج در بازار خرده‌فروشی در زمان t)، $Q_{s,t}^R-1$ (مقدار عرضه‌ی خرده‌فروشی برنج در زمان $t-1$)، P_t (نرخ رشد جمعیت)، S_t (پارانه‌ی تعلق گرفته به برنج در بازار خرده‌فروشی در زمان t) می‌باشد.

نتایج و بحث

نتایج بدست آمده از آزمون ویکی فولر تعمیم یافته نشان می‌دهد که متغیرهای قیمت خرده‌فروشی برنج و مقدار تقاضای خرده‌فروشی برنج و قیمت گندم خرده‌فروشی در سطح و با عرض از مبدأ ایستا شده‌اند. متغیر قیمت خرده‌فروشی گوشت قرمز با ۲ بار تفاضل‌گیری و با عرض از مبدأ و روند ایستا شده است متغیر قیمت عمده‌فروشی

برنج با یکبار تفاضل گیری و عرض از مبدأ و روند ایستا شده است. متغیرهای جمعیت و درآمد سرانه‌ی هر خانوار با ۲ بار تفاضل گیری و با عرض از مبدأ ایستا شده است. متغیرهای مقدار تقاضای عمده‌فروشی برنج، مقدار عرضه‌ی عمده‌فروشی برنج، مقدار تقاضای خرده‌فروشی برنج، قیمت عمده‌فروشی برنج و قیمت خرده‌فروشی برنج با یکبار تفاضل گیری و عرض از مبدأ ایستا شده‌اند. با توجه به اینکه در این مطالعه داده‌ها به صورت سالیانه بوده و بیشترین وقفه معمولاً ۱ یا ۲ در نظر گرفته می‌شود، وقفه‌ی یک منجر به کارایی بیشتر می‌گردد، بنابراین بیشترین وقفه یک لحاظ گردیده است. با توجه به اینکه شمار داده‌های مورد بررسی کمتر از ۱۰۰ بود، لذا از معیار شوارتز-بیزین استفاده شده است تا درجه‌ی آزادی کمتری از دست رود و این معیار از کارایی بیشتری برخوردار است.

جدول (۱): تغییرات رفاه، مازاد تولیدکننده و مازاد مصرف‌کننده (بر حسب میلیارد تومان)

تغییرات مازاد تولیدکننده، مازاد مصرف‌کننده، مخارج دولت و رفاه	بعد از دخالت دولت (بعد از اعمال سیاست)	قبل از دخالت دولت (قبل از اعمال سیاست)	
-۲۳	۱۶	۳۷	مازاد تولیدکننده
۱۴۲	۲۰۲	۶۰	مازاد مصرف‌کننده
۱۵۶	۹۶	۶۰	رفاه جامعه
۳۷	۳۷	۰	مخارج دولت روی کالا

مأخذ: یافته‌های تحقیق

طبق نتایج بدست آمده از جدول (۱) مقادیر مازاد تولیدکننده و مازاد مصرف‌کننده در بازار خرده‌فروشی بعد از اعمال سیاست دولت (پردخت یارانه) نسبت به قبل از اجرای سیاست، به ترتیب به مقادیر ۱۶ و ۲۰۲ میلیارد تومان کاهش و افزایش یافته است و به موازات افزایش در مازاد مصرف‌کننده، مقدار رفاه کل جامعه نیز از مقدار ۶۰ میلیارد به ۱۵۶ میلیارد ریال افزایش یافته است. نکته‌ی مهم این است که دولت به منظور جبران کاهش رفاه جامعه ناشی از هزینه‌ای که بخاطر تفاوت قیمت پرداختی به تولیدکننده و دریافتی از مصرف‌کننده ضربدر مقدار تقاضای این قیمت باید بپردازد. قیمت پایین‌تری را برای خرید از تولیدکننده پیشنهاد می‌کند و طبق این تحلیل از کاهش رفاه جامعه جلوگیری می‌کند در نتیجه رفاه مصرف‌کنندگان به موازات افزایش مازاد مصرف‌کننده افزایش خواهد یافت.

منابع

- ۱- محدث حسینی، م.س، یزدانی، (۱۳۷۵)، بررسی کارایی اقتصادی شالی‌کاران ارقام مختلف برنج در استان مازندران. مجموعه مقالات اولین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، جلد اول، ۱۶۶.
- ۲- هندرسن، ج. ر، اکونت، (۱۳۸۰)، تئوری اقتصاد خرد، ترجمه‌ی مرتضی قره‌باغیان و جمشید پژویان، انتشارات فرهنگ اسلامی.

3. Dasilva, O.M. and Grennes. T. (1992). Wheat policy and economy wide reform in Brazil , Agr. Econ, 20: 143-157.

4. Haddad, L and Ahmad, A.U(2002) "Aavoiding chronic and transitory poverty: Evidence from Egypt, Laav- aa, FCNDD Discussion paper, No. BB http:"www.ifpri.org..

18.5. Mahmoodi, v.(2004). [Poverty]. Iranian Journal of trade studies: , (33); 129-53.

5. Soo Jeong, k. P, Garcia and D. Bullock, (2003) Astatistical method of multi- market welfare analysis applied to Japanes beef policy liberalization, Journal of policy Modeling: pp: 241-243.